

Tema a 26-a: Libertatea, legea și conștiința

Dumnezeu a dorit libertatea pentru ca omul să-L poată căuta fără constrângere pe Creatorul și Răscumpărătorul său.

29.06.2023

1. Libertatea copiilor lui Dumnezeu

Libertatea umană are mai multe dimensiuni. *Libertatea ca lipsă de constrângere* este aceea de care se

bucură persoana care poate realiza în exterior ceea ce a hotărât să facă, fără impuneri sau piedici ale agenților externi; astfel, se vorbește despre libertatea de exprimare, libertatea de întrunire, etc.

Libertatea de alegere sau *libertatea psihologică* înseamnă absența nevoii interne pentru a alege un lucru sau altul; nu se mai referă la posibilitatea de a *face*, ci de a *decide* în mod autonom, fără a fi supus unui determinism intern. *În sens moral*, libertatea se referă, în schimb, la capacitatea de a afirma și a iubi binele; acesta este obiectul liberului arbitru, evitând ca omul să fie înrobite de patimi dezordonate și de păcat.

Dumnezeu a dorit libertatea omului, astfel încât acesta „să-L caute spontan pe Creatorul său și, atașându-se de El, să ajungă, în libertate, la perfecțiunea deplină și fericită. Demnitatea omului

presupune ca acesta să acționeze conform unei alegeri conștiente și libere, adică în mod personal, împins și călăuzit dinlăuntru, și nu dintr-un impuls interior orb sau dintr-o pură constrângere externă. Omul dobândește o asemenea demnitate când, eliberându-se de orice robie a patimilor, se îndreaptă spre scopul său într-o alegere liberă a binelui și își procură în mod eficient mijloacele corespunzătoare prin efortul și priceperea sa” ^[1].

Libertatea față de coerciții externe, față de necesitățile interne și de patimile dezordonate, într-un cuvânt, libertatea umană deplină are o mare valoare, pentru că numai ea face posibilă dragostea (afirmarea liberă a binelui pentru el însuși) și, prin urmare, iubirea lui Dumnezeu ca cel mai mare bine. Ea este o calitate cu care omul imită iubirea divină și ajunge la scopul pentru care a fost creat. În acest sens, se afirmă că „este

la om un semn privilegiat al chipului lui Dumnezeu” ^[2].

Sfânta Scriptură consideră libertatea omului din perspectiva istoriei mântuirii. Din cauza primei căderi, libertatea pe care omul a primit-o de la Dumnezeu a rămas îngrădită, deși nu a fost complet coruptă, omul fiind înrobit de păcat (cf. *Catehism*, 1739-1740). Prin Crucea sa glorioasă, anunțată și pregătită de economia Vechiului Testament, „Cristos a dobândit mântuirea tuturor oamenilor. El i-a răscumpărat din păcatul care îi ținea în robie” (*Catehism*, 1741). Doar colaborând cu harul pe care Dumnezeu îl dă omului prin Cristos, ne putem bucura de deplină libertate în sens moral: „Pentru libertate ne-a făcut Cristos liberi” (Gal 5,1) (cf. *Catehism*, 1742).

Posibilitatea ca omul să păcătuiască nu l-a făcut pe Dumnezeu să renunțe la creația lui gratuită. Autoritățile

umane trebuie să respecte libertatea și să nu stabilească mai multe limite decât cele impuse de legile drepte. Dar, în același timp, nu trebuie uitat că nu este suficient ca deciziile unui om să fie libere astfel încât ele să devină bune și, din această cauză, doar în lumina marii valori a liberei afirmări a binelui din partea omului se înțelege, de asemenea, cerința etică de a respecta libertatea lui failibilă.

2. Legea morală naturală

Conceptul de drept este analog. Legea naturală, legea cea nouă sau legea lui Cristos, legile umane politice și bisericești sunt legi morale într-un sens foarte diferit, deși toate au ceva în comun.

Legea eternă este planul Înțelepciunii divine de a conduce toată creația spre scopul ei ^[3] ; în ceea ce privește rasa umană, ea corespunde cu planul

etern de mântuire al lui Dumnezeu, care ne-a chemat în Cristos „ca să fim sfinți și neprihăniți înaintea lui”, „alegându-ne de mai înainte spre înfiere, prin Isus Cristos” (Ef 1,4-5).

Dumnezeu conduce fiecare creatură până la scopul ei, în funcție de firea sa. Mai exact, „Dumnezeu se îngrijește de oameni altfel decât de ființele nepersonale: nu «din exterior», prin legile naturii fizice, ci «din interior», prin rațiune, care, cunoscând Legea veșnică a lui Dumnezeu printr-o lumină naturală, este în măsură să-i arate omului direcția corectă a conduitei sale libere” ^[4].

Legea morală naturală este felul în care legea eternă se arată într-o creatură rațională ^[5]. „Este însăși Legea veșnică, înscrisă în ființele înzestrate cu rațiune și care le înclină spre actul și scopul care le sunt proprii” ^[6]. Prin urmare, este o lege

divină (divino-naturală). Este aceeași lumină a rațiunii care permite ca omul să discearnă binele și răul și care are putere de lege ca voce și interpret al celei mai înalte rațiuni a lui Dumnezeu, la care participă spiritul nostru și la care libertatea noastră aderă ^[7]. Se numește *naturală*, deoarece constă în lumina rațiunii pe care fiecare om o are prin natura sa.

Legea morală naturală este un prim pas în comunicarea către întreaga omenire, a planului divin de mântuire, a cărui cunoaștere completă este posibilă numai prin Revelație. Legea naturală „are drept pivot aspirația și supunerea față de Dumnezeu, izvorul și judecătorul a tot binele, precum și perceperea aproapelui ca egal cu tine însuți” (*Catehism*, 1955).

- *Proprietăți*. Legea morală naturală este *universală*, deoarece se extinde

la fiecare persoană umană, din toate timpurile (cf. *Catehism*, 1956). „Este *imuabilă* și permanentă, de-a lungul variațiilor istoriei; ea dăinuie sub fluxul ideilor și al moravurilor și le sprijină progresul. Regulile care o exprimă rămân substanțial valabile” (*Catehism*, 1958) ^[8]. Este *obligatorie*, deoarece, pentru a tinde spre Dumnezeu, omul trebuie să înfăptuiască binele și să evite răul în mod liber; și pentru aceasta, trebuie să fie capabil să deosebească binele de răul, ceea ce se întâmplă înainte de toate datorită luminii rațiunii naturale ^[9]. Respectarea legii morale naturale poate fi uneori dificilă, dar niciodată nu este imposibilă ^[10].

- *Cunoașterea dreptului natural.*

Preceptele dreptului natural pot să fie cunoscute de orice om prin rațiune. Cu toate acestea, de fapt, nu toate preceptele sunt percepute de toată lumea într-un mod clar și imediat (cf. *Catehism*, 1960).

Cunoașterea lor eficientă poate fi condiționată de dispozițiile personale ale fiecăruia, de mediul social și cultural, de educația primită etc. Întrucât, în situația actuală, consecințele păcatului nu au fost în totalitate eliminate, harul și revelația sunt necesare omului pentru ca adevărurile religioase și morale să poată fi cunoscute „de toți, fără greutate, cu certitudine fermă și fără amestec de eroare” ^[11].

3. Legea divino-pozitivă

Legea antică, revelată de Dumnezeu lui Moise, „este primul stadiu al legii revelate. Prescripțiile ei morale sunt rezumate în cele zece porunci” (*Catehism*, 1962), care exprimă concluzii imediate ale legii morale naturale. Întreaga economie a Vechiului Testament este ordonată să pregătească, să anunțe și să semnifice venirea Mântuitorului ^[12].

Legea cea nouă sau Legea evanghelică sau Legea lui Cristos „este harul Duhului Sfânt dăruit prin credința în Cristos. Poruncile exterioare, menționate și ele în Evanghelie, predispun la acest har sau îi produc efectele în viață” ^[13] ____.

Elementul principal al Legii lui Cristos este harul Duhului Sfânt, care vindecă omul întreg și se manifestă în credința care lucrează prin dragoste ^[14] ____.

În mod fundamental, este o lege internă, care dă puterea interioară de a realiza ceea ce învață. În al doilea rând, este și o lege scrisă, care este găsită în învățăturile Domnului (Predica de pe munte, Fericirile etc.) și în cateheza morală a apostolilor, care pot fi rezumate în porunca iubirii. Acest al doilea element nu are o importanță secundară, deoarece harul Duhului Sfânt, infuzat în inima credinciosului, implică în mod necesar „a trăi conform Duhului” și

se exprimă prin „roadele Duhului”, la care se opun „lucrările cărnii” (cf. *Ga* 5,16-26).

Biserica, cu Magisteriul ei, este interpret autentic al dreptului natural (cf. *Catehism*, 2036). Această misiune nu se limitează numai la credincioși, ci asta – prin porunca lui Cristos: *euntes, docete omnes gentes*; „Mergeți și învățați toate neamurile” (Mt 28,19) – se referă la toți oamenii. De aici vine responsabilitatea creștinilor în învățarea legii morale naturale, întrucât, prin credință și cu ajutorul Magisteriului, ei o știu mai ușor și fără greșeli.

4. Legile civile

Legile civile sunt reglementările emise de către autoritățile de stat (în general de către organul legislativ de stat), cu scopul de a *promulga*, de a face *explicite* sau de a *specifica* cerințele legii morale naturale,

necesare pentru a face posibilă și a reglementa în mod corect viața cetățenilor din sfera societății organizate politic ^[15]. În principal, acestea trebuie să garanteze pacea și securitatea, libertatea, dreptatea, protecția drepturilor fundamentale ale persoanei și moralitatea publică ^[16].
—.

Virtutea dreptății implică obligația morală de a respecta legile civile juste. Gravitatea acestei obligații depinde de importanța conținutului legii respective pentru binele comun al societății.

Actele normative care se opun legii morale naturale și binelui comun al societății sunt nedrepte. Mai precis, sunt nedrepte acele legi:

1) care interzic să faci ceva ce, pentru cetățeni, este moralmente obligatoriu sau care poruncesc să faci ceva ce nu poate fi făcut fără vinovăție morală;

2) cele care dăunează în mod clar sau lipsesc de protecția cuvenită valorile care aparțin binelui comun: viața, dreptatea, drepturile fundamentale ale persoanei, căsătoria sau familia etc.;

3) cele care nu sunt promulgate în mod legitim;

4) cele care nu distribuie în mod echitabil și proporțional între cetățeni sarcinile și beneficiile.

Legile civile nedrepte nu obligă în conștiință; dimpotrivă, există pentru fiecare persoană obligația morală de a nu urma prescripțiile lor, mai ales dacă sunt nedrepte din motivele indicate la 1) și 2), de a-și exprima a dezacordul și de a încerca să le schimbe cât mai curând posibil sau măcar să le reducă efectele negative. Uneori, va fi necesar să se recurgă la obiecție de conștiință (cf. *Catehism*, 2242-2243) ^[17].

5. Legile bisericești și poruncile Bisericii

Pentru a-i salva pe oameni, Dumnezeu a dorit ca ei să formeze o societate ^[18]: Biserica, întemeiată de Isus Cristos și înzestrată de El cu toate mijloacele pentru a-și îndeplini scopul supranatural, care este mântuirea sufletelor. Printre aceste mijloace se numără puterea legislativă, pe care o au Pontiful Roman pentru Biserica universală și Episcopii diecezeni – și alte autorități asemănătoare – pentru circumscriptiile proprii. Majoritatea legilor universale sunt cuprinse în Codul de Drept Canonic. Există un Cod pentru credincioșii de rit latin și altul pentru cei de rit oriental.

Legile bisericești leagă cu o obligație morală reală ^[19]. Încălcarea lor poate să fie păcat de moarte sau lesne-iertător, în funcție de gravitatea materiei reglementate.

Principalele porunci ale Bisericii sunt cinci: prima, să participi la Sfânta Liturghie duminicile și în zilele de sărbătoare de poruncă (cf. *Catehism*, 2042); a doua, să-ți mărturisești păcatele de moarte cel puțin o dată pe an și în pericol de moarte și dacă vei primi Sfânta Împărtășanie (cf. *Catehism*, 2042); a 3-a, să primești Sfânta Împărtășanie cel puțin o dată pe an, de Paști (cf. *Catehism*, 2042); a 4-a, să ții posturile rânduite de sfânta Biserică și să nu mănânci carne în zilele oprite (cf. *Catehism*, 2043); a 5-a, să vii în ajutorul necesităților Bisericii (cf. *Catehism*, 2043).

6. Libertatea și legea

Există modalități de a pune problemele morale afirmând că cerințele etice conținute de legea naturală sunt externe libertății. Libertatea și legea par a fi atunci realități opuse și limitate reciproc: ca

și cum libertatea ar începe acolo unde legea se încheie și invers.

Realitatea este că comportamentul liber nu provine din instinct sau dintr-o nevoie fizică sau biologică, ci este conturat de fiecare persoană în conformitate cu cunoașterea pe care o are despre bine și rău: ea face liber binele cuprins în legea morală și evită tot liber răul cunoscut prin aceeași lege.

Negarea binelui care se cunoaște prin legea morală nu este libertate, ci păcat. Așadar, ceea ce se opune legii morale este păcatul, nu libertatea. Legea, într-adevăr, indică faptul că este necesară corectarea dorințelor care ne împing să înfăptuim acțiuni păcătoase: dorințe de răzbunare, violență, furt etc. Dar acea indicație morală pe care legea ne-o oferă nu este opusă libertății – care tinde întotdeauna la afirmarea generoasă a binelui –, nici nu presupune o

constrângere: în ciuda cunoașterii legii morale omul întotdeauna își păstrează nefericita posibilitate de a păcătui. „A face răul nu este o eliberare, ci o sclavie. (...) Cel care îl înfăptuiește va spune, probabil, că s-a comportat după preferințele sale, dar nu va reuși să vorbească cu vocea adevăratei libertăți: pentru că s-a făcut sclavul a ceea ce a ales, și a ales ceea ce este mai rău, absența lui Dumnezeu, și acolo nu există libertate” ^[20] ____.

O problemă aparte este că legile și reglementările *oamenilor*, din cauza generalității și a conciziei termenilor cu care sunt exprimate pot să nu fie întotdeauna un indicator fidel al ceea ce o anumită persoană trebuie să facă. Persoana bine formată știe că, în aceste cazuri concrete, trebuie să facă ceea ce ea știe sigur că este bun ^[21] ____.

Dar nu există niciun caz în care este bine să înfăptuiești acțiuni intrinsec rele, interzise de preceptele

negative ale legii morale naturale sau de legea pozitivă divină (adulter, omor deliberat, etc.) ^[22].

7. Conștiința morală

„Conștiința morală este o judecată a rațiunii, prin care persoana umană recunoaște calitatea morală a unui act concret pe care intenționează să-l facă” (*Catehism*, 1778). „Conștiința formulează astfel obligația morală în lumina legii naturale: și anume obligația de a face ceea ce omul cunoaște ca fiind un bine ce îi este desemnat *aici și acum*” de această judecată care este în el însuși ^[23].

Conștiința este o „normă apropiată de moralitatea personală” ^[24], de aceea, atunci când acționezi împotriva ei, comiți un rău moral. Acest rol de normă apropiată aparține conștiinței nu pentru că este norma supremă ^[25], ci pentru că are față de persoană un caracter ultim

inevitabil: „Judecata conștiinței afirmă «în ultimă instanță» conformitatea unui comportament concret cu legea” ^[26]. Atunci când o persoană judecă cu siguranță, după ce a examinat problema cu toate mijloacele care îi stau la dispoziție, nu există nicio altă instanță ulterioară, o conștiință a conștiinței, o judecată a judecății, pentru că, altfel, ea ar merge la infinit.

O conștiință dreaptă sau adevărată este cea care judecă cu acuratețe calitatea morală a unui act și conștiința greșită cea care nu atinge adevărul, considerând ca fiind o acțiune bună pe aceea care este, de fapt, rea, sau invers. Cauza erorii de conștiință este ignoranța, care poate fi invincibilă(și nevinovată), dacă domină o persoană într-o asemenea măsură încât nu există nicio șansă s-o recunoască și s-o alunge sau de învins (și vinovată), dacă ar putea fi recunoscută și depășită, dar rămâne,

pentru că persoana nu vrea să depună efortul pentru a ieși din ea ^[27]. Conștiința vinovat greșită nu scuză păcatul și chiar îl poate agrava.

Conștiința este *certă* atunci când judecă cu siguranța morală că nu se înșală. Se spune că este *probabilă*, atunci când judecă cu convingerea că există o anumită probabilitate de eroare, dar aceasta este mai mică decât probabilitatea de a nimeri. Se spune că este *îndoielnică* atunci când probabilitatea de a greși se crede că este egală sau mai mare decât probabilitatea de a izbuti. În cele din urmă, ea este numită *perplexă* întrucât nu îndrăznește să judece, pentru că crede că este păcat atât să înfăptuiești o acțiune, cât și s-o omiți.

În practică, nu trebuie decât să se urmeze *conștiința adevărată și certă sau anumite conștiințe invincibil greșite* ^[28]. Nu ar trebui să acționezi cu conștiință îndoielnică, ci este

necesar să ieși din îndoială rugându-te, studiind, întrebând etc.

8. Formarea conștiinței

Acțiunile moralmente negative efectuate cu ignoranță invincibilă sunt dăunătoare celor care le comit și poate și altora și, în orice caz, pot contribui la întunecarea, în continuare, a conștiinței. De aceea, există nevoia urgentă pentru fiecare om de a-și forma conștiința (cf. *Catehism*, 1783).

Pentru formarea unei conștiințe corecte este necesară instruirea inteligenței în cunoașterea adevărului – pentru care creștinul are ajutorul Magisteriului Bisericii – și educația voinței și afectivității prin practicarea virtuților ^[29]. Este o sarcină care durează o viață (cf. *Catehism*, 1784).

Deosebit de importantă pentru formarea conștiinței este smerenia, care se dobândește prin sinceritatea față de Dumnezeu și prin îndrumarea spirituală ^[30] .

Bibliografie de bază

- *Catehismul Bisericii Catolice* , 1730-1742, 1776-1794 și 1950-1974.
- Sf. Ioan Paul al II-lea, Enc. *Veritatis splendor* , 6-VIII-1993, nr. 28-64.

Lectură recomandată

- Sfântul Josemaría, omilie: „Libertatea, dar al lui Dumnezeu”, în *Prietenii lui Dumnezeu*, nr. 23-38.
- J. Ratzinger, „Conciencia y verdad”, în *Id., La Iglesia: una comunidad siempre en camino*, Madrid 1992, pp. 95-115.

- E. Colom, A. Rodríguez Luño,
Elegidos en Cristo para ser santos.
Curso de teología moral fundamental,
Palabra, Madrid 2000, pp. 269-289,
316-332, 348-363, 399-409 și 430-434.

[1] Conciliul Vatican II, Const.
Gaudium et spes, nr. 17. Cf. *Catehism*,
nr. 1731.

[2] *Ibid.*

[3] Cf. Sf. Toma de Aquino, *Summa
Theologiae*, I-II, q. 93, a. 1, c. ;
Conciliul Vatican II, Declarația
Dignitatis humanae, nr. 3.

[4] Sf. Ioan Paul al II-lea, Enc. *Veritatis
splendor*, 6-VIII-1993, nr. 43.

[5] Cf. *ibidem* ; Sfântul Toma din
Aquino, *Summa Theologiae* , I-II, q.
91, a. 2.

[6] Cf. Sf. Ioan Paul al II-lea, Enc. *Veritatis splendor*, nr. 44.

[7] Cf. *ibidem*.

[8] „Aplicarea legii naturale e foarte variată; ea poate pretinde o reflecție adaptată la multiplicitatea condițiilor de viață, în funcție de locuri, epoci și împrejurări. Totuși, în diversitatea culturilor, legea naturală rămâne ca o regulă care îi leagă între ei pe oameni și le impune, dincolo de diferențele inevitabile, principii comune” (*Catehism*, nr. 1957).

[9] Cf. Sf. Ioan Paul al II-lea, Enc. *Veritatis splendor*, nr. 42.

[10] Cf. *ibidem*, nr. 102.

[11] Pius al XII-lea, Enc. *Humani generis*: DS 3876. Cf. *Catehism*, nr. 1960.

[12] Cf. Conciliul Vatican II, Const. *Dei verbum*, nr. 15.

[13] Sf. Ioan Paul al II-lea, Enc. *Veritatis splendor*, nr. 24. Cf. Sfântul Toma de Aquino, *Summa Theologiae*, I-II, q. 106, a. 1, c. și a. 2.

[14] Cf. Sf. Toma de Aquino, *Summa Theologiae*, I-II, q. 108, a. 1.

[15] Cf. Sf. Toma de Aquino, *Summa Theologiae*, I-II, q. 95, a. 2; *Catehism*, nr. 1959.

[16] Cf. Sf. Ioan Paul al II-lea, Enc. *Evangelium vitae*, 25-III-1995, nr. 71.

[17] Sf. Ioan Paul al II-lea, Enc. *Evangelium vitae*, nn. 72-74.

[18] Cf. Conciliul Vatican II, Const. *Lumen Gentium*, nr. 9.

[19] Cf. Conciliul din Trent, *Canoane despre sacramentul Botezului*, 8: DS 1621.

[20] Sfântul Josemaría, omilie: *Libertatea, dar al lui Dumnezeu*, în *Prietenii lui Dumnezeu*, nr. 37.

[21] Cf. Sf. Toma de Aquino, *Summa Theologiae*, I-II, q. 96, a. 6 și II-II, q. 120.

[22] Cf. Sf. Ioan Paul al II-lea, Enc. *Veritatis splendor*, nn. 76, 80, 81, 82.

[23] Sf. Ioan Paul al II-lea, Enc. *Veritatis splendor*, nr. 59.

[24] *Ibidem*, nr. 60.

[25] Cf. *ibidem*, nr. 60.

[26] *Ibidem*, nr. 59.

[27] Cf. *ibidem*, nr. 62; Conciliul Vatican II, Const. *Gaudium et spes*, nr. 16.

[28] O conștiință certă, invincibil greșită, este regulă morală nu în mod absolut: obligă doar în timp ce rămâne eroarea. Și nu pentru ceea ce este ea însăși: puterea obligatorie a conștiinței derivă din adevăr, deci conștiința eronată nu poate obliga decât în măsura în care în mod subiectiv și invincibil este

considerată adevărată. În chestiuni foarte importante (omucidere deliberată etc.) eroarea conștiinței nevinovate este foarte rară.

[29] Cf. Sf. Ioan Paul al II-lea, Enc. *Veritatis splendor*, nr. 64.

[30] „Munca de îndrumare spirituală trebuie să fie orientată nu în direcția formării unor ființe lipsite de judecată, care se limitează să execute concret ceea ce le spune altcineva; dimpotrivă, îndrumarea spirituală trebuie să tindă să formeze persoane cu criterii proprii. Iar criteriul presupune maturitate, fermitate în convingeri, cunoaștere suficientă a doctrinei, delicatețe spirituală, educare a voinței. (Sfântul Josemaría, *Convorbiri cu Mons. Escrivá de Balaguer*, nr. 93).

Ángel Rodríguez Luño

pdf | document generat automat din
<https://dev.opusdei.org/ro-ro/article/tema-a-26-a-libertatea-legea-si-constiinta/> (06.08.2025)